

6. Benczúr Gyula (1844–1920): Eötvös József portréja, 1884
Olaj, vászon, 130 × 82 cm
Jelezve jobbra lent: Benczúr Gyula Budapest 1884
Eötvös Collegium, Igazgatóság

Benczúr Gyula Eötvös Józsefről készült portréja az Eötvös Collegium legjelentősebb festménye. A kép sajátos története miatt a festővel foglalkozó művészettörténészek általában csak említés szintjén írnak róla.⁶⁷ A korszak gyakorlatával ellentétben – miszerint a portrékat nagy számban reprodukál-

⁶⁷ Bellák Gábor, Benczúr Gyula monográfiája disszertációjában lappangó képként említi. BELLÁK Gábor: *A reprezentáció típusai Benczúr Gyula portréfestészetében*. PhD-disszertáció (kézirat), 2003, ELTE Művészettörténeti Intézet Könyvtára, 1078. ltsz. Ezt megelőzően Telepy Katalin Benczúr-kutató először 1966-ban látta a festményt. EJC MDL 135. 254.

ták újságokban – Eötvös ezen portréjáról nem készültek reprodukciók. A kép csupán egyszer volt kiállítva, megfestésének évében, és a Collegiumba kerülése előtti évtizedeket elzárt magángyűjteményben töltötte.

A 19. századi magyar festészet legismertebb akadémikus festője Benczúr Gyula volt. Bár hírnevét és elismertségét történelmi vásznaival szerezte magának, itthon mégis portréfestészete tette keresett és népszerű festővé.⁶⁸ A Nyíregyházán született, de Kassán nevelkedett Benczúr már gyermekkorától kezdve rajzolt arcképeket: családtagjai, rokonai portréit festette meg.⁶⁹ 1861-től a müncheni képzőművészeti akadémia, 1865-től Karl von Piloty, a történelmi festészet ismert alakjának növendéke volt.⁷⁰ 1876-tól a müncheni akadémián tanított. Az 1878-as párizsi világkiállításon aranyérmert nyert a *Vajk megkeresztelkedése* című képével.⁷¹

1883-ban települt haza Budapestre, és az ekkor alapított festészeti meszteriskola igazgatója lett. Hazaköltözése után első megrendelése portrékra szóltak. A következő években megfestette többek között Andrássy Gyula, Trefort Ágoston, Tisza Kálmán, Ferenc József, Rudolf herceg, Erzsébet királyné, miniszterek, arisztokraták, gazdag polgárok képmásait.⁷² Portréihoz modellfotókat használt, vagyis fotó után festett. Képeit az újságok nagy számban reprodukálták. Mellképeinek ára 2500 forint körüli volt, egészalakos portréi néha meghaladták ennek a kétszeresét is.⁷³ Munkássága során több száz arcképet festett. Ezek sikerének titka nem csupán technikai és festői tudása volt, hanem az a tény is, hogy az arisztokrácia tagjainak szereplését a polgárság nagy érdeklődéssel kísérte, és bárki eldönthette, hogy az ismert alakok ábrázolása élethű-e.⁷⁴ Ugyanakkor Benczúr személyisége is közrejátszott abban, hogy ilyen nagyszámú portrémegrendelése volt; személyes vonzerejének (is) köszönhető, hogy műtermében megfordult a kor összes nagysága.⁷⁵

⁶⁸ BELLÁK Gábor: *A portré müncheni magyar mesterei*. http://www.mng.hu/kiallitasok/idoszaki/munchen_portrefestesz (2010. december 8.).

⁶⁹ BELLÁK Gábor: *Benczúr*. Budapest, Corvina Kiadó, 2001, 10.

⁷⁰ TELEPY Katalin: *Benczúr*. Nyíregyháza, Jósza András Múzeum, 1963, 6.

⁷¹ BELLÁK 2001, 14.

⁷² BELLÁK 2001, 10.

⁷³ BELLÁK 2001, 10

⁷⁴ TELEPY 1963, 29.

⁷⁵ *Drága Linám! Benczúr Gyula leveleskönyve 1862–1891*. BELLÁK Gábor (szerk.), Budapest, Széplalom Könyvműhely, 2005. Az 1884-es évvel kapcsolatban Bellák Gábor felsorolja, milyen portrémegbízásoknak tett eleget ebben az időszakban Benczúr.

Portrénévelését alapvetően két csoportra oszthatjuk: reprezentatív képekre és egyszerűbb megfogalmazású, elmélyült érzéseket tükröző arcképekre. Reprezentatív arcképfestését barokk mesterek tanulmányozására alapozta. Arcképein egyértelműen érezhető Rubens, Velázquez és Van Dyck hatása. Ide sorolhatóak azok a díszruhás portrék, amelyek a kor szükségszerű termékei, az uralkodók és az arisztokrácia fellengzős magatartását tükrözik⁷⁶ (*I. Ferenc József portréja*, 1904 körül, *Ferdinánd bolgár cár*, 1894). A korabeli kritika sokszor támadta is a művészt, hogy túl nagy hangsúlyt fektet e képein a külsőségekre, kellékekre a jellemábrázolással szemben.⁷⁷ Egyszerűbb hangvételű képein az arc karakterisztikus megjelenítésére és a hű jellemábrázolásra helyeződik a hangsúly. Ezekért a portréiért számos elismerésben részesült; Tisza Kálmánról festett képéért a párizsi világkiállításon nagydíjat kapott, Károlyi Gyuláról készült portréja pedig a bécsi kiállításon nyert aranyérmeket.⁷⁸

Eötvös József portréját 1884-ben, vagyis a hazatelepülését követő esztendőben festette meg. A háromnegyedes portrén Eötvös alakja frontális beállítással. A sötét háttér előtt az alak ruhája is fekete: egyedül az arca és két keze tűnik ki a feketeségből. A megfogalmazás robosztus és puritán, a hangsúly az arca helyeződik, az alak ruházata beleolvad a háttérbe. Az egyedüli kelléket inkább csak sejtethetjük, mint láthatjuk; a kép jobb oldalán lévő asztalon heverő levelek, könyvek adják a berendezés egyedüli látszatát.

1884-ben – vagyis még a kép elkészültének évében – a festmény ki volt állítva a Múcsarnokban, az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat őszi tárlatán.⁷⁹ 1965-ig a kép biztosan magántulajdonban volt, ekkor az MTA megkívánta venni Návay Ilonától, Eötvös József dédunokájától, de végül a vételtől elállt. Ugyanebben az évben a Magyar Nemzeti Galéria részéről Bodnár Éva megtekintette a képet, és szakvéleményt adott róla.⁸⁰ 1966-ban Návay Ilona felajánlotta a képet megvételre az Eötvös Kollégiumnak 20000 Ft-ért. Ekkor Telepy Katalin, Benczúr-szakértő megtekintette a képet, és megállapította, hogy eredeti, valamint a Magyar Nemzeti Galéria is úgy véleményezte, hogy „Benczúr Gyula hiteles műve, jól reprezentálja a művész kitűnő mesterségbeli tudását”. A vétel az ELTE pénzügyi osztályán keresztül történt, a végleges vé-

⁷⁶ TELEPY 196, 30.

⁷⁷ BELLÁK 2001, 11.

⁷⁸ TELEPY 1963, 44.

⁷⁹ *Képes tárgymutató az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat 1884. évi őszi kiállításához*. Budapest, Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, 1884, 23.

⁸⁰ EJC MDL 135. 254.

telár 17 000 Ft volt.⁸¹ Még ebben az évben, 1967-ben a Kollégium restauráltatta a festményt Devich Sándor restaurátorral 1000 forintért, a képkeretet pedig Géberth képkeretező műhelyében újították fel, és aranyozták újra.⁸²

Érdemes megemlíteni Benczúr Gyula egy másik Eötvös-ábrázolását is. A művészt hazaköltözése előtt bízták meg az I. Magyar Általános Biztosító Társulat első ülésének megfestésével a 25. jubileumra. Sajnos a kép mindkét példánya elpusztult a második világháborúban, így csak reprodukciókból ismerhetjük. A csoportkép az alakuló gyűlés egyik emelkedett pillanatát ábrázolja, amikor a résztvevők Lévey Henrik igazgatót ünnepelik. Az előtérben lévő Deák és Eötvös alakját a korabeli kritika a legjobb portréknak minősítette.⁸³ Összevetve a két Eötvös-ábrázolást egyértelműen láthatjuk a hasonló megformálást. Benczúr Gyula Eötvös Józsefről készült portréja ma a Collegium igazgatói irodájában áll a maga egyszerűségéből fakadó monumentalitásában.

Somogyvári Virág

⁸¹ EJC MDL 135. 254.

⁸² EJC MDL 135. 254.

⁸³ TELEPY 1963. 28.